

Yeni İnsan Yayınevi
Tarih Serisi

Prof. Dr. Mustafa ORAL

1971 Burdur/Bucak doğumlu. Lisans ve yüksek lisans eğitimini Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF) Tarih Bölümü'nde, doktora eğitimini Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde tamamladı. Ekim 2003'te Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne Yard. Doç. Dr. olarak atandı. Ekim 2006'da Doç. Dr. unvanını, Şubat 2014'te Prof. Dr. unvanını aldı. Halen Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü hocasıdır. Lisans ve lisansüstü düzeyde 20. Yüzyıl Türkiye'si kültür ve düşünce hayatı ile tarihte yöntem ve tarih anlayışı konusunda dersler veriyor. KIBATEK Türkiye kurucu üyesidir. Türkiye'de Romantik Tarihçilik (2014), Akdeniz'in Diliyle (2008), Antalya İskele Hamalları (2009) kitapları ile çok sayıda ulusal/uluslararası nitelikte bildirileri yayınlanmıştır.

TÜRK ULUSUNUN İNŞASI
ORTAK TARİH SÖYLEMİ

Prof. Dr. Mustafa Oral

Yeni İnsan Yayınevi - 83
Tarih Serisi -8

Türk Ulusunun İnşası
Prof Dr Mustafa Oral

I. Baskı: İstanbul, Nisan 2015
ISBN: 978-605-5895-58-7

Genel Yayın Yönetmeni: Aytaç Timur
Yayınevi Editörü: Akif Pamuk
Dizgi: Filiz Özden
Kapak Tasarımı: Serap Akçura
Düzeltili: Bora Hegyes
Sertifika No: 12186

Baskı: Pasifik Ofset Ltd Şti Cihangir Mah Güvercin Cad Baha İş Merkezi A Blok No:3/1 Kat:2
Avcılar İstanbul
0212 412 17 77

Tüm hakları saklıdır. Yayıncının izni olmadan, kısmen de olsa fotokopi, film vb. elektronik ve mekanik yöntemlerle çoğaltılamaz.

© Tohum Yayıncılık Turizm Reklam ve Sağlık Hizmetleri Sanayi Ticaret Limited Şirketi 2015

Tohum Yayıncılık Turizm Reklam ve Sağlık Hizmetleri Sanayi Ticaret Limited Şirketi
Altıntepe Mah. Galipbey Cad. Özüdoğru Sok. No: 44/1B Küçükkyalı İstanbul
Tel: (0 216) 489 84 08 Fax: (0 216) 518 23 60
www.yeniinsanyayinevi.com
yeniinsanyayinevi@gmail.com
newhumanpublisher@yahoo.com
twitter.com/yeninsanyayin

TÜRK ULUSUNUN İNŞASI

ORTAK TARİH SÖYLEMİ

Prof. Dr. Mustafa Oral

Sabah, akşam ailesi için durmadan didinen,
M. Batuhan ile A. Berkehan'ın dedelerine;
Ağadayı diye maruf babamın anısına...

Tarih Yazmak

Biz daima hakikat arayan ve onu buldukça ve bulduğumuza kani oldukça (inandıkça) ifadeye cür'et gösteren adamlar olmalıyız... Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir; yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat, insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır...

(Kemal Atatürk, Yalova, 16 Ağustos 1931)

İÇİNDEKİLER

İlksöz.....	13
Giriş: Osmanlı Döneminde Romantik Tezler.....	19
I. Türk Tarih Tezi'nin Oluşumu.....	33
A. Atatürk ve Tarih Çalışmaları.....	34
B. Türk Tarihinin Ana Hatları.....	41
C. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti.....	50
D. I. Türk Tarih Kongresi.....	66
1. Kongreye Hazırlık Çalışmaları.....	67
2. Kongrede Konuşmalar ve Tartışmalar.....	80
3. Kongreye ve Tarih Tezine İlişkin Görüşler.....	94
E. II. Türk Tarih Kongresi.....	108
1. Kongreyi Toplama Nedenleri.....	109
2. Türk Tarih Tezi'nin Açılımı.....	116
3. Kongreye ve Tezlere İlişkin Görüşler.....	123
II. Türk Tarih Tezi'nin Etkileri.....	143
A. Türk Tarih Tezi ve Güneş-Dil Teorisi.....	144

B. Üniversite Reformu ve Sonuçları.....	165
C. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi.....	179
D. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.....	186
E. Ankara Etnografya Müzesi ve İnkılâp Şubesi.....	207
Çıkış: Atatürk Sonrası Tarih Anlayışı.....	225
Sonsöz.....	241
Kaynakça.....	247

İLK SÖZ

Bu kitabı 2002'de Ankara Üniversitesi'nde verdiğim doktora tezimden hareketle yeniden hazırladım. Tezimde açıkça ifade edemediğim veya yorumda bulunmak fırsatını bulamadığım konuları ve olguları yeniden gözden geçirdim ve yorum merkezli bir yaklaşım tarzını ortaya koymaya çalıştım. Atatürk ve eserleri lehinde ve aleyhinde açık veya kapalı, doğrudan ve dolaylı en yoğun tartışma ve atışmaların ortasında makul ve ölçülü bir yaklaşım tarzını benimseyerek bu kitabı meydana getirdim.

Türk Tarih Tezi, Atatürk önderliğindeki bir grup tarihçi tarafından Türklerin medeniyet tarihindeki yerlerini ve insanlık tarihine katkılarını ortaya koymak için, ülkemizin çağdaş medeniyet dünyasına yönelişinin tarihsel gerekçesini oluşturmaya yönelik geliştirilen tarihî bir söylem biçimidir ve aslında bir savlar demetidir. Yani, resmî tarihçiler tarafından oluşturulmuş bir takım güdümlü tezlerdir aslında! Ama neden bu kadar kısa sürede bu kadar ciddiye alındı ve yayıldı; neden bu kadar kısa sürede terk edildi ve sonra bazı kesimler tarafından kabaca makaraya sarıldı? Bunu da anlamak ve açıklamak tarihçinin işidir.

Ancak konu üzerinde çalışan alan dışından tarih yazarları konuyu karikatürize ederek karmaşık kıldılar. Bizim işimiz konuyu normal düzlemde, bilimsel ölçütte analiz ve tahkik etmektir.

Bu son derece önemli konunun tarihsel boyutu ve derinliği içinde incelenerek anlatılması gerekiyor ki, Rönesans döneminden beri geçerli tarihsel yaklaşım budur. Bir dönemi yargılamaya başlamadan önce anlamaya çalışmak, L. Valla'nın bilimsel bir vasiyetidir. Biz de bu küçük ve mütevazı kitapta bu yaklaşımı temel alarak hareket ettik. Bundan da önemlisi Kemal Atatürk'ün tarihçilere şu veciz sözünü de kendimize kılavuz yaptık:

Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir; yazan yapana sadık kalmazsa, değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır!...

Kemal Atatürk, bu sözünü *İslâm Tarihi* konusunda araştırma yapan TTK üyelerine hitaben yazmıştır; daha rasyonel ve daha bilimsel bir tarih yazımı için sarf etmiştir. Şimdi TTK'nun girişinde yazan bu sözü işte şu küçük kitaba mihver ve odak yaptık.

Bu sözün uzunca hikâyesini buraya aktarmakta fayda vardır: Atatürk, liseler için hazırlanan dört ciltlik *Tarih* kitaplarını yakından takip ediyor, İslâm Tarihi ve Cumhuriyet Tarihi bölümleri ile yakından ilgileniyor, hatta İslâm Tarihi kısmına özel önem veriyor, bu bölümün bazı konularını bizzat kendisi yazıyordu. Bu çalışmalar devam ederken Atatürk, TTK Başkanı Tevfik Bıyıklıoğlu'na hitaben yazdığı 16 Ağustos 1931 tarihli mektupta Zakir Kadirî Ugan tarafından yazılan İslâm tarihinin Hazreti Muhammet devrine ilişkin notların, *bir uzmanın kaleminden çıkmışa benzemiyor*, diyerek kitaba konulmasını istemez.

Bunun ardından Atatürk, Tarih Tezi yolunda çalışanlara tavsiyelerde bulunur: *Her işin esas hedefine kısa ve kestirme yoldan varmak şayanı arzu olmakla beraber yolun makul, mantıkî ve bilhassa ilmî olması şarttır...* TTK üyelerine, kurumun üyeliği-

ne alınacak azaların bilimsel değerine hassaten önem verilmesinin çok faydalı ve önemli olduğunu vurgular. Kuruma verdiği ilk notların yanısıra *Hulefa-i Raşidîn* devrine ilişkin notlarını gönderir ve *cemiyetinizin behemehâl tenkit nazarlarından geçmelidir* kaydını düşerek eleştiri kapısını iyice aralar.

Mektubun ikinci kısmında kuruma *Emevî Saltanatı* ile sonraki devirlerin Şemseddin Günaltay tarafından hazırlanması gerektiğini belirtir ve *benim de vaktim, daha doğrusu disposition'um olursa, ben de meşgul olurum* kaydını ilave eder.

Kemal Atatürk, yukarıdaki mektubuna *haşiyedir* diye kaleme aldığı aynı tarihli ikinci mektubunda İslâm tarihinin çeşitli konularını inceledikten sonra şöyle yazıyor: *Biz daima hakikat arayan ve onu buldukça ve bulduğumuza kani oldukça (inandıkça) ifadeye cür'et gösteren adamlar olmalıyız... Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir, yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat, insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır...*

Bunun ardından TTK'nun *şimdiye kadar bütün dünya milletleri içinde teşekkül etmiş emsaline faik bir vaziyet alacağına* emin olduğunu belirtiyor ve bu önemli ve tarihî mektubuna son noktayı koyuyor. Bu sıralarda dinlenmekte olduğu Yalova'dan TTK'nun çalışmalarını yakından takip ediyor, üyelerin notlarını okuyarak notlar alıyor ve görüşlerini bildiriyordu. 23 Ağustos tarihli mektubunda Günaltay'ın notlarından okuduğu kısımlarını fevkalâde enteresan ve kıymetli bulduğunu belirtiyor, *bunlardan mülhem olarak* notlarına ilaveler yaparak gönderiyor.

Söz konusu tarihî mektubun bu kitap içindeki konumu son derece önemlidir. Şöyle ki: Bir kere, Atatürk tarih çalışmalarına doktriner ve güdümlü bir yaklaşımla eğilmemiş, demokratik ve entelektüel bir tutum takınmış, bu aydınlık ve bilimsel tutumunu TTK çalışmalarında açıkça ortaya koymuştur. Türk Tarih Tezi'nin odak noktasını ve omurgasını Orta Asya Tarihi konusu

oluştururken Atatürk'ün neden özellikle İslâm Tarihi ve Cumhuriyet Tarihi konuları ile yakından ilgilendiği, hatta İslâm tarihinin bazı kısımlarına katkılarda bulunduğu, dönemin ve bugünün önemli sorunlarına bakılınca anlaşılabilir ancak!

Tezimi yazarken asistanı olduğum hocam Prof. Dr. Ünsal Yavuz'dan tutun da o zaman uzun sohbetler yapma fırsatını bulduğum hocam Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı'ya kadar pek çok kişinin düşünsel anlamda önemli katkıları olmuştur. En önemlisi de demokratik ve karakterimin oluşumuna katkılarıdır. Bunları bu kitap vesilesiyle burada saymam ve yazmam, benim için adeta bir vefanın derecesini ve bağlarını sergilemenin yanısıra candan teşekkür etmenin bir biçimidir de. Bu kişiler arasında Prof. Dr. Gülnihal Bozkurt hocamın özel yeri vardır. Benim en bunalım ve çıkmaz sokaklarda olduğumu anlarda moral destekle birlikte kendime güvenimi kazanmam konusunda anne şefkati olmuştur.

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, bağlı olduğu rektörlükten daha eski bir geçmişe sahip olduğu gibi, insanlar arasındaki kıymet ve takdir derecesini unvan ve titrelere bağlı ünsiyetin derpiş etmediğini kendi hayatımdan bilirim. Bu bakımdan bizim zamanımızda enstitünün yükünü omuzlayıp ıkmadan götüren mütevazı insanlar -ben de dâhil- her akademik birimde olduğu gibi enstitüde de yetkin hocaların asistanlarıdır. Enstitü akademik kadrosuna Prof. Dr. Ünsal Yavuz hocamın asistanı olarak girmiştım, benim sevgili ve sempatik hocam doktora tezimin danışmanı olamadı ama hemen her konuda yardım ve destek verdi, en önemlisi de bizlere babalık yaptı.

Akademik hayatımızın % 50 oranının bilgiden oluştuğunu, geriye kalan % 50'nin görgüden ibaret olduğunu yirmi küsur yıllık akademik hayatımızda öğrendik. Sırf bu konudaki katkıları içindir ki muhterem hocalarıma candan teşekkür ediyorum.

Türk akademik hayatını temelinden etkileyen başlıca olumsuz veya temelini sarsan depresif durumlar arasında yardımcı akademik kadronun içinde bulunduğu çıkmaz sokak durumu başat bir önemi haizdir. Özgür bir akademik yapının mevcut olmadığı bir ülkenin akademik kadrosundan çağdaş ölçütlerde eserler beklemek de hakikaten boşunadır. Boşunadır ama akademik hayatına genel kültür ve beceri odaklı bir merkezi sınavla başlamanın sonuçlarını yakın zamanda görmemiz olasıdır. Bunun gibi birçok konuda çıkmaz birer sorunsal halini almış olan belli başlı sorunları aşmak aslında hiç zor değildir. Yeter ki sabırlı bir tutumla sorunun üzerine gidelim. Ulusal bilim anlayışımızın evrensel ölçütlere çıkarılmasının vakti zamanı gelmiştir.

Bu mütevazı çalışmamı onurlu hayatına adadığım rahmetli babamın benim üstümdeki hakkını her daim hatırlarım. Destansı bir hayat yaşayıp sessizce hakkına yürüyen *Ağadayı* diye maruf babamın kadim zamanın adamlarına mahsus karakter ve davranışlarını takdir ve taltif eden tanıdık kişilere, bu destansı adama layık bir evladının zamana uyarak yetiştiğini ve hayatının macerasını yakında yazacağımı da söylemek isterim.

23/09/2014

Giresun

GİRİŞ:

OSMANLI DÖNEMİNDE ROMANTİK TEZLER

Türk Tarih Tezi'nin yapıcısı ve onu sistematik biçimine kavuşturan Kemal Atatürk, Osmanlı-Türk düşünce dünyasının ve Batılı bilginlerin çağdaş eserlerini yakından takip ediyor, okuyor ve kenarlarına notlar alarak kendi düşüncelerini yazıyordu. Atatürk'ün askerlikten ekonomiye, sosyolojiden psikolojiye, dilden tarihe kadar geniş bir alanda okuyup düşünce yapısını beslediği düşünür ve yazarlar ile bu arada ana kaynak, 4289 ciltten oluşan gerçekten zengin ve renkli özel kitaplığıdır. Kitaplığının belli başlı alanlara dağılımı içinde *Tarih*'in önemli ağırlığı şu dağılımda açıkça görülüyor¹: Tarih: 862, Askerlik: 261, Siyasal Bilimler: 204, Hukuk: 181, Din: 161, Dil ve Dilbilim: 154, Ekonomi: 144, Felsefe ve Psikoloji: 121, Sosyal Bilimler: 81.

Kemal Atatürk, toplumsal olayları değerlendirirken ve dünyaya bakarken, tarihsel bir bakış açısıyla ve tarih bilinciyle hare-

1- Ş. Turan, **Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar**, Ankara, TTK, 1989, s.9. Bu kitaplık için bkz: **Atatürk'ün Özel Kütüphanesi'nin Katalogu**, Ankara, Milli Kütüphane, 1973.

ket etmiştir. Bu bilinçte Türk tarihini gerçek boyutları ve tarihsel derinliği içinde kavramasının önemli etkisi vardır. Kemal Atatürk, olaylara tarihsel açıdan bakma konusunda ilk etkileri, Manastır Askerî İdadisi'ndeki *Tarih* hocası Mehmet Tevfik Bilge'den almıştır. Bununla birlikte Türk ve İslâm tarihi konusu ile yakından ilgilenmek gerektiğinde kuşkusuz sonradan kitaplarını okuduğu yerli ve yabancı tarihçilerin eserleri de etkili olmuştur². Kemal Atatürk'ün kitaplarını okuduğu tarih, kültür ve düşün yazarları arasında başlıca şu kişileri görüyoruz: Mustafa Celâleddin Paşa, Namık Kemal, Léon Cahun, Joseph de Guignes, Leone Caetani, Herbert George Wells, J. A. Comte de Gobineau, Alfred Cort Haddon, Eugène Pittard, George Montandon, Edouard Driault, Albert Sorel, Karl Marx, Max Silberschmidt, Sadık Rifat Paşa, Sir Tollemache Sinclair ile Louis Halphen.

Bu kişilerin eserlerine kronolojik açıdan bakınca önce *de Guignes*'i görüyoruz. Kemal Atatürk, liseler için dört ciltten oluşan *Tarih* kitapları hazırlanırken ikinci cilt için Tuğrul Bey ile Alparslan dönemine ilişkin gelişmeleri yeniden yazmaya çalışmıştır. Bunun içinse büyük oranda Fransız tarihçisi de Guignes'in 1756-1758 arasında beş cilt olarak Paris'te yayınlanan *Histoire générale des Turcs des Mongols et des autres tartares occidentaux avant et depuis Jesus-Christ jusqu'à* başlıklı eserinden yararlanmışır³. Bu eserin temel önemi, İslâmiyet öncesinde bir Türk tarihinin varlığını gösteriş olmasıdır.

İslâmiyet öncesinde *Türk Tarihi* konusunda ilk bilimsel araştırmaları başlatan, 1534'te Paris'te *Ignatius Loyola* tarafından kurulan *Cizvit* (Jesuite) tarikatı mensuplarıdır. Cizvit tarikatı mensuplarının Türkoloji konusundaki araştırmalara yönelmeleri 17. yüzyılda başlattığı Sinoloji (Çin araştırmaları) disiplininin gelişi-

2- Turan, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen...*, s.25.

3- *A.g.e.*, s.28-33.

mi sayesinde mümkün olmuştur. Özellikle, Çin uygarlığı konusundaki bilgilerin artması ve Çince kaynakların tanınması sonucunda, bir Sinolog olan ve bu birikimi değerlendiren *Joseph de Guignes*'in eski Türkler konusundaki eseri ortaya çıkmıştır⁴.

De Guignes, bu önemli eserinde Hunlardan başlayarak, kendinden sonraki birçok yazarın kitabında yer yer düzeltilerek yinelenen bilgiler vermiştir. Örneğin, Türkleri *zalim ve acımasız* diye nitelemiştir ki birçok Batılı yazara kaynak olmuştur. Yine Türklerin hangi isimlerle anıldığını ve tarihî gelişmelerini de anlatmıştır. En önemlisi ise Türklerin mitolojik doğuş anlatısı *Ergenekon* destanının Çin kaynaklarına dayanan ilk versiyonunu eserinin birinci cildinde vermiştir⁵. Bu eserin, Osmanlı Türklerinin dikkatini 100 yıl sonra çekmesi anlamlıdır.

Yukarıda bahsedilen 100 yıllık gecikme meselesini açmakta fayda vardır: 19. yüzyılın sonlarında Batıdaki ırklar ve uluslar konusundaki araştırmalar antropoloji ve filoloji yoluyla geniş bir alanı etkilemeye başlamıştır. Bu türden araştırmalarda Batılıların Doğulu karşısındaki *tarihî üstünlüğü* konusunda epeyce yayın yapılmıştır. Bu tarihî yayınlar içinde Batılı oryantalistlerin Doğulu kavimlere ilişkin sistematik oryantalist/şarkiyatçı araştırmaları, Osmanlı Türkleri için de başat konumdadır. Batıdaki bu fikir ortamı, Osmanlı Türklerini şarkiyatçılık, özellikle Türkiyat/Türkoloji kanalıyla etkilemiştir⁶. Bu kanaldan giren Batılı etkiler, Yeni Osmanlı hareketinden itibaren Osmanlı aydınlarını ve Osmanlı-Türk tarihçilerini derinden etkilemiştir.

Kendilerini Osmanlı'nın çöküş sürecini durdurmakla görevli reformcular olarak gören Yeni Osmanlılar, çöküşün nedenlerini yok edecek siyasî çareler bulmak için Osmanlı geçmişini araştır-

4- Taner Timur, **Osmanlı Kimliği**, İstanbul, Hil, 1994, s.133-134.

5- **A.g.e.**, s.134.

6- **A.g.e.**, s.133.